

Inkomen vraagt om aandacht

F. Mandersloot en A.T.J. van Scheppingen (PR)

Lagere melk- en vleesprijzen en hogere kosten. Dat is wat melkveehouders momenteel aan den lijve ondervinden. Natuurlijk veroorzaakt dit lagere inkomens. De lagere melkprijs hangt onder andere samen met de afspraken die in het kader van de GATT gemaakt zijn. De zuivelindustrie houdt er rekening mee dat de eerst komende jaren de melkprijs nog verder kan dalen met zo'n 1 cent per kg per jaar. Om dan toch een voldoende inkomen te realiseren zijn lagere kosten noodzakelijk. Per bedrijf verschillen de mogelijkheden om kosten te beperken. Maar ook de mate waarin kosten verlaagd moeten worden kan van bedrijf tot bedrijf verschillen.

Ontwikkeling inkomens melkveehouderij

Melkveehouders hebben een aantal goede jaren gekend met relatief hoge inkomens. De lagere melk- en vleesprijzen zetten momenteel echter de inkomens onder druk. Aan de andere kant stijgen de kosten nog steeds. Inkomens in de melkveehouderij zijn vanaf 1989 met meer dan f 50.000,- gedaald. In figuur 1 is dit weergegeven. Gemiddeld is het gezinsinkomen uit het bedrijf momenteel niet veel hoger meer dan de uitgaven door het gezin. Dankzij de inkomsten van buiten het bedrijf (gemiddeld zo'n f 20.000,-) kan er na aftrek van belastingen en gezinsuitgaven toch nog gespaard worden. Het rendement op het eigen vermogen is erg laag. Van de grotere gespecialiseerde melkveebedrijven had in 1993 driekwart een negatief rendement op het eigen vermogen.

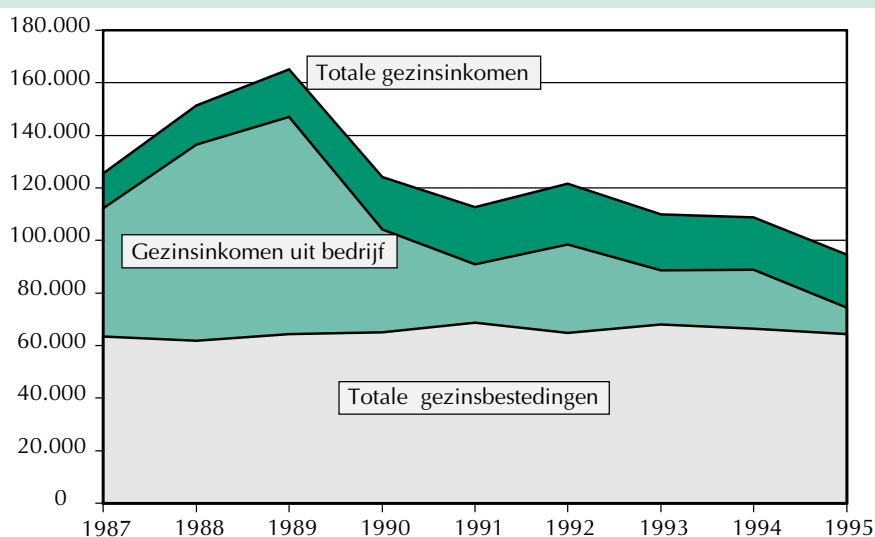
De hiervoor weergegeven cijfers zijn gemiddelden van een groep. Natuurlijk zijn er binnen deze groep bedrijven die het beter doen terwijl andere bedrijven een lager inkomen realiseren.

Versillen in inkomens tussen bedrijven kunnen erg groot zijn. In figuur 2 is dit weergegeven. Tussen de bedrijven met het hoogste en de bedrijven met het laagste inkomen bestaat een verschil in bedrijfsresultaat van zo'n f 50.000,- op kleinere bedrijven tot f 150.000,- op de grootste bedrijven.

Lagere opbrengsten, dan ook lagere kosten

Lagere prijzen voor melk en vee zetten de inkomens de komende jaren naar verwachting verder onder druk. Om niet verder terug te gaan in inkomen zult u als veehouder uw maatregelen moeten treffen. Maar wat is de beste weg, wat moet u doen? Dit is sterk afhankelijk van individuele situaties. In ieder geval betekent het dat u alert moet zijn op de kosten. Dit kan alleen als u een juist beeld hebt van de kostprijs van melk op uw bedrijf. Een bedrijfseconomische boekhouding is hiervoor een noodzaak. Deze boekhouding geeft zicht op de omvang van de verschillende kostenposten. Hiermee kunt u zich

Figuur 1 Ontwikkeling inkomen en gezinsuitgaven op grotere gespecialiseerde melkveebedrijven op zandgrond van 1987 tot 1993, voorlopige resultaten voor 1994 en prognose voor 1995

Bron: LEI-DLO.

Gezinsinkomen, belastingen en gezinsbestedingen

Het gezinsinkomen ontstaat door van de inkomsten in een jaar alle betaalde kosten (voer, meststoffen, dierenarts etc.) af te trekken. Ook de met investeringen samenhangende afschrijvingen worden hierop in mindering gebracht. Incidentele opbrengsten die samenhangen met de bedrijfsvoering worden weer bijgeteld. Wat dan overblijft is het gezinsinkomen uit het bedrijf. Gezinsleden kunnen ook buiten het bedrijf inkomen verdienen. Als dit ook meegerekend wordt is sprake van het totale gezinsinkomen.

Een deel van het gezinsinkomen moet afgedragen worden aan de fiscus. Hoeveel dit is, is natuurlijk afhankelijk van de hoogte van het inkomen maar ook van mogelijkheden gebruik te maken van fiscaal aantrekkelijke voorzieningen (zoals bijvoorbeeld vervroegde afschrijvingen). Ook de te betalen rente speelt hierbij een rol.

Na aftrek van de belasting blijft een besteedbaar inkomen over. Hieruit moeten de bestedingen van het gezin (inclusief de aflossingen op leningen) gedaan worden. Wat dan overblijft zijn de besparingen. Samen met de afschrijvingen zijn dit de middelen die voor ontwikkeling van het bedrijf gebruikt kunnen worden.

een spiegel voor houden waarin u kunt zien wat er op uw bedrijf gaande is.

Door PR en LEI-DLO is in opdracht van het Landbouwschap in kaart gebracht hoe kostprijzen in de totale melkveehouderij zijn opgebouwd. In figuur 3 is voor het gemiddelde van de gespecialiseerde melkveebedrijven uit het Bedrijven-Informatie-Net (BIN) van LEI-DLO weergegeven in welke mate elke post bijdraagt aan de totale kosten. De variabele kosten vormen bijna een kwart van de totale kosten. De overige driekwart betreft vaste kosten.

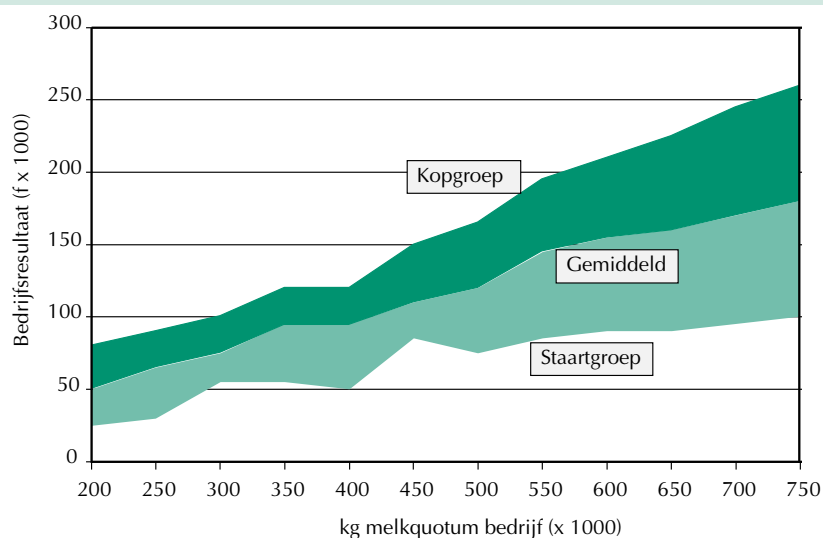
Arbeidskosten vormen zo'n 40 % van alle vaste kosten. De laatste jaren is daarnaast ook de post quotumkosten flink gestegen. Door investeren in quotum kan echter bedrijfsontwikkeling plaatsvinden. Daardoor geeft investeren in quotum op

kortere termijn weliswaar een hogere kostprijs maar kan op de langere termijn de arbeidsproductiviteit toenemen. Door lagere arbeidskosten kan dan de kostprijs weer dalen.

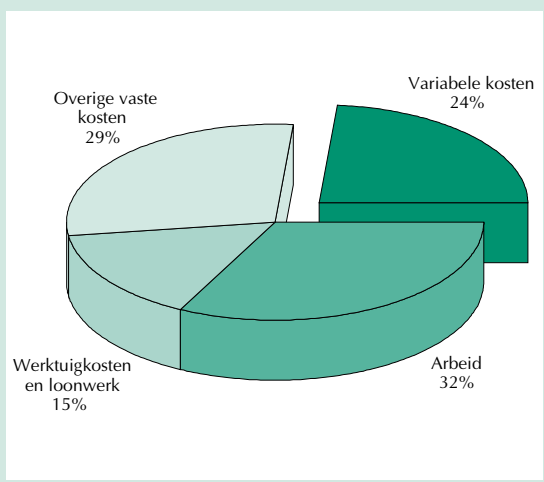
Verschillen in kostprijs tussen bedrijven

Er bestaan grote verschillen in kostprijs van melk tussen bedrijven. LEI-DLO heeft bedrijven ingedeeld naar de hoogte van de kostprijs. Het kwart van de gespecialiseerde melkveebedrijven met de laagste kostprijs had gemiddeld een kostprijs van ruim f 78,- per 100 kg melk in 1993/94. Het kwart met de hoogste kostprijs kwam uit op bijna f 130,- per 100 kg melk. Bedrijfs grootte, omstandigheden en management van de veehouder zijn factoren die van invloed zijn op de kostprijs. Voor een deel lig-

Figuur 2 Verschillen in bedrijfsresultaat op praktijkbedrijven volgens de GIBO-cijfers

Figuur 3 Opbouw kostprijs melk op grotere gespecialiseerde melkveebedrijven

Bron: LEI-DLO.

gen hierin ook mogelijkheden te komen tot beheersing van de kosten.

Bedrijfs grootte

In tabel 1 staan de totale kosten en de kostprijs voor kleine en grote bedrijven uit het informatienet van LEI-DLO. Het blijkt dat de grotere bedrijven een lagere kostprijs weten te realiseren dan de kleinere bedrijven. Opvallend daarbij is de rol van de arbeidskosten. Verschillen in kostprijs worden vrijwel volledig door de arbeidskosten veroorzaakt. Een aantal bedrijven, met name de kleinere, wil of kan niet anders dan de arbeid in het eigen bedrijf aanwenden. Bij een klein quotum zijn dan de arbeidskosten per kg melk relatief hoog. Daarnaast speelt mee dat een aantal van de werkzaamheden op melkveebedrijven om een vaste hoeveelheid arbeid vraagt, ongeacht de grootte van het bedrijf. Deze arbeid kan op een klein bedrijf over minder liters omgeslagen worden dan op een groter

bedrijf.

Uit de gegevens van de bedrijven uit het LEI-DLO informatienet blijkt dat bedrijven met een groter quotum per hectare in het algemeen een lagere kostprijs hebben. Probleem hierbij is dat een groter quotum per hectare meestal gepaard gaat met een groter quotum per bedrijf. Wel is duidelijk dat een groter quotum per hectare hogere kosten voor aan te kopen voer veroorzaakt. Daardoor zijn bij een groter quotum per hectare de variabele kosten vaak hoger dan bij een kleiner quotum.

“Omstandigheden”

“Omstandigheden” bepalen mede de kostprijs van melk. De term “omstandigheden” slaat hierbij op die zaken waarmee de veehouder dagelijks te maken heeft maar die hij niet of maar moeilijk kan beïnvloeden. Zo is de verkavelings-situatie maar moeilijk te beïnvloeden door de individuele ondernemer. Grondsoort is zelfs helemaal niet te beïnvloeden (afgezien dan van een volledige verplaatsing van het bedrijf).

Bedrijven met een goede verkaveling hoeven veel minder kosten te maken dan bedrijven die de grond over veel kleine percelen verdeeld hebben liggen. In tabel 2 staat het effect van een slechtere verkaveling. De gevolgen voor de kostprijs zijn groot, in ongunstige gevallen meer dan f 10,- per 100 kg melk. Vooral de afstand tot de veldkavel(s) is van belang. Als daarbij ook drukke wegen of spoorwegen overgestoken moeten worden kunnen de kosten (door extra reistijden) zelfs nog hoger uitvallen. Daarnaast is ook het graslandmanagement vaak moeilijker door een slechte verkaveling.

Ook de grondsoort en ontwatering zijn “omstandigheden” waarmee u als veehouder te maken heeft. Op droogtegevoelige gronden valt de gewasproductie vaak tegen. Aankoop van extra voer of toepassen van beregening verhoogt de

Tabel 1 Resultaten voor kleine en grote bedrijven

Quotum	25% kleinste bedrijven 146.000	gemiddeld	25% grootste bedrijven 635.000
Totale kosten	139,25	111,66	102,55
waarvan			
- arbeidskosten	60,98	36,18	28,66
- overige kosten	78,27	75,48	73,89
Kostprijs	119,62	94,22	85,43

Kostprijs melk

Wat verstaan we onder de kostprijs van melk? De kostprijs van melk wordt berekend door alle kosten die het bedrijf moet maken op te tellen. Ook kosten voor de inzet van eigen arbeid en eigen kapitaal in het bedrijf tellen hierbij mee. De kosten voor grond en gebouwen worden vaak op pachtbasis ingerekend om de bedrijven zo goed mogelijk met elkaar te kunnen vergelijken. Van deze totale kosten worden de opbrengsten anders dan die uit melk (dus bijvoorbeeld opbrengsten uit omzet en aanwas of door de verkoop van ruwvoer) afgetrokken. Wat overblijft vormt de kostprijs van melk. Kostprijzen worden vaak weergegeven in centen per kg melk of in guldens per 100 kg melk.

Kostprijzen kunnen ook berekend worden op basis van de werkelijke eigendomssituatie van grond en gebouwen. Omdat de kosten van grond in eigendom meestal hoger zijn dan de pacht is de kostprijs op basis van eigendomsverhoudingen meestal hoger dan die op pachtbasis.

kostprijs. En op slecht draagkrachtige veengrond is voor bouwwerken meestal een heifundering noodzakelijk, wat ook weer extra kosten met zich meebrengt.

Ook (milieu-)voorschriften van de overheid (Europese, nationale, provinciale of gemeentelijke) kunnen invloed hebben op de kostprijs en op verschillen in kostprijs tussen bedrijven. Zo zijn de eisen die gemeentelijke overheden stellen lang niet overal eensluidend.

Management van de veehouder

Voor het management van de veehouder bepaalt een groot deel van de verschillen in de kostprijs van melk. Net zo goed als op andere plekken in de samenleving (politiek, sport etc.) verschillen ook veehouders in aanleg en talenten. Waar de één goed is in het graslandmanagement (en daardoor een lage kostprijs haalt) kan een ander een lagere kostprijs realiseren door veel aandacht voor de veestapel. Een bedrijfseconomische boekhouding maakt het mogelijk de sterke en zwakkere punten op indi-

viduele bedrijven in beeld te brengen. Juist de zwakkere punten verdienen meer aandacht, hoe moeilijk dit soms ook is.

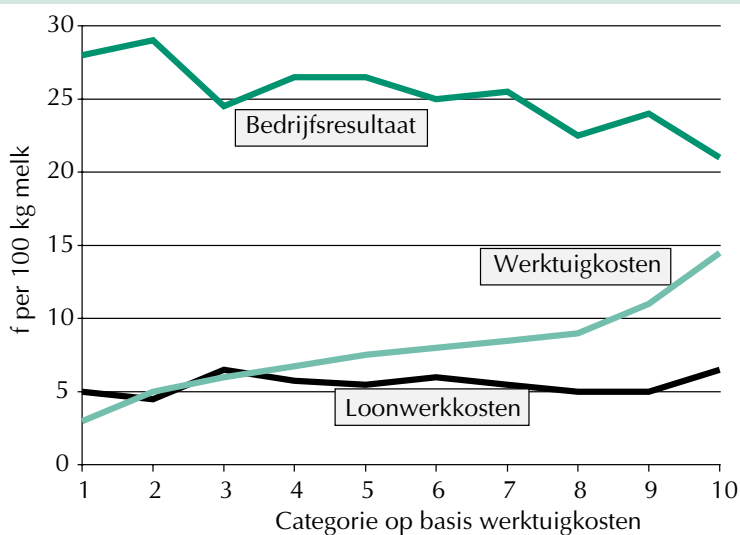
Veehouders die op een efficiënte manier hun koeien voeren en verzorgen kunnen een hogere productie per koe realiseren dan veehouders die hieraan minder aandacht besteden. Uit berekening blijkt dat bedrijven met een hogere productie per koe (waarbij deze hogere productie niet gerealiseerd wordt door extreem hoge krachtvoergiften) een hoger inkomen realiseren. Een deel van dit voordeel komt doordat voor een kleinere veestapel (minder dieren door de hogere productie) minder stalruimte nodig is. Deze winst is pas op de langere termijn te realiseren, bijvoorbeeld als renovatie of nieuwbouw van de stal aan de orde is. De kostprijs van melk kan met ruim f 3,- per 100 kg dalen als de productie met 1.000 kg melk stijgt. Zo'n 30 tot 40% hiervan komt voor rekening van de goedkopere gebouwen.

Wilt u als veehouder al het werk zelf doen of schakelt u ook de loonwerker in? En hebt u met

Tabel 2 Kostprijs van melk bij 100% huiskavel en toename van de kostprijs door kleiner aandeel huiskavel en afstand tot de veldkavel voor een bedrijf KLEINEXT (260.000 kg quotum, 9000 kg quotum per ha) en een bedrijf GROOTINT (600.000 kg quotum, 15.000 kg quotum per ha)

Aandeel huiskavel (%)	Afstand veldkavel (km)	Bedrijf	
		KLEINEXT	GROOTINT
100		134,96	81,60
75	1	+2,03	+1,22
75	5	+6,95	+4,32
50	1	+6,85	+3,39
50	5	+18,56	+11,40

Figuur 4 Kosten voor machines en werktuigen en loonwerkkosten op praktijkbedrijven volgens GIBO-cijfers

de aanschaf van werktuigen hier ook rekening mee gehouden? Berekeningen zijn uitgevoerd om te kijken naar het effect op de kostprijs van verschillende keuzes in de mechanisatie. Daaruit kwam naar voren dat de kostprijs bij een zwaar gemechaniseerd bedrijf wel f 5,- tot f 10,- of meer kan zijn dan bij een bedrijf dat een lichte mechanisatie kent en veel werk door de loonwerker laat uitvoeren. Hierin is dan nog geen rekening gehouden met de extra arbeid die bij eigen mechanisatie nodig is. Gegevens van de GIBO-groep (zie figuur 4) geven aan dat bedrijven met lage werktuigkosten nauwelijks hogere loonwerkkosten hebben dan bedrijven met hoge werktuigkosten. Wel speelt hierbij een rol dat de bedrijven met hoge mechanisatiekosten ook wat meer mais telen, waardoor de loonwerkkosten relatief wat hoger kunnen uitvallen. Naar de invloed van het management van de veehouder op de uiteindelijke bedrijfsresultaten doet het PR onderzoek in samenwerking met de Landbouwniversiteit in Wageningen. Daartoe worden momenteel 40 praktijkbedrijven intensief gevolgd. De komende jaren zullen hieruit resultaten beschikbaar komen.

Naar een lagere kostprijs

De noodzaak om te komen tot een lagere kostprijs is duidelijk. Maar hoe moet u dat als veehouder nou aanpakken? Welke opties heeft u? Allereerst is hierbij van belang dat u voldoende kennis hebt van de opbouw van de kostprijs op uw bedrijf. Met een bedrijfseconomische boek-

houding is dit inzicht te verkrijgen. Vervolgens kunnen aanpassingen nodig zijn. Welke voor uw bedrijf het meest wenselijk zijn, is sterk afhankelijk van uw individuele situatie. Enkele trends zijn echter wel aan te geven.

Bedrijfsontwikkeling

Uit de eerdere analyse is gebleken dat de succesvolle grotere bedrijven een lagere kostprijs per 100 kg melk realiseren dan de kleinere bedrijven en daardoor in het algemeen ook een hoger inkomen bereiken. Weliswaar zijn de kosten van aangekocht quotum wat hoger op de grotere bedrijven maar de voordelen van de grotere schaal compenseren deze kosten meer dan volledig. Belangrijke kostenpost daarbij zijn de arbeidskosten. Door meer liters melk per man is de kostprijs lager.

Ook naar de toekomst toe zal dit schaalvoordeel blijven bestaan. Stijgende arbeidskosten zullen zelfs een extra stimulans betekenen om de arbeidsproductiviteit te vergroten. Probleem is echter wel dat een groei van de bedrijven met de huidige quotering moeilijk is. Als het al mogelijk is zorgt de aankoop van quotum voor een hogere kostprijs gedurende enige jaren. Voor deze bedrijfsontwikkeling is in een aantal gevallen aantrekken van vreemd vermogen noodzakelijk. Omdat de rentabiliteit van het vermogen in de melkveehouderij in het algemeen laag is kijken de banken bij het beschikbaar stellen van vreemd vermogen vooral naar de mogelijkheden die het bedrijf heeft om aan

rentebetalingen en aflossingsverplichtingen te voldoen. Dit wordt de vrije kasstroom (of ook wel netto-kasstroom) genoemd. Uit gegevens van LEI-DLO blijkt dat de grotere bedrijven gemiddeld een grotere vrije kasstroom (f 41.200,- in boekjaar 1993/94) hebben dan de kleinere bedrijven (f 18.900,-). Grotere bedrijven kunnen daardoor gemakkelijker en meer vreemd vermogen aantrekken dan kleinere bedrijven. Juist de bedrijven die deze ontwikkeling harder nodig hebben (de kleinere bedrijven) kunnen dit moeilijker financieren.

Efficiënte inzet van arbeid

Op de kleinere bedrijven is de productieomvang vaak onvoldoende om een voldoende hoog inkomen te kunnen behalen uit de bedrijfsactiviteiten. Dit betekent dat op deze bedrijven vooral aandacht moet zijn voor andere mogelijkheden om arbeid in te zetten. Zoals al is aangegeven zal dit in veel gevallen niet kunnen door extra te investeren. Hiervoor is immers vaak onvoldoende vreemd vermogen te verkrijgen. Gezocht zal moeten worden naar andere vormen van inkomen uit arbeid. Hierbij is een extra inkomenstak binnen het eigen bedrijf denkbaar maar ook kan één van de gezinsleden inkomen buiten het bedrijf gaan verdienen. Op grotere bedrijven is voor de grotere veestapel vaak veel arbeid nodig. Ook in die situatie is een efficiënte inzet van arbeid noodzakelijk. Hierbij kan een melkrobot een belangrijke rol gaan spelen. Momenteel vragen de systemen nog een grote investering. Bij een besparing op externe arbeid en een hogere melkproductie per koe zijn zeker al situaties denkbaar (niewbouw, quotumaankoop) waarin een robot kan concurreren met traditionele systemen.

Verhelpen ongunstige omstandigheden

Ongunstige omstandigheden kunnen de kostprijs sterk verhogen. Het voorbeeld van een ongunstige verkaveling is hiervoor al genoemd. Het verbeteren van een verkaveling is niet iets wat u als individuele boer eenvoudig kunt oplossen. Op kleinere schaal is nog wel eens een onderlinge kavelruil mogelijk. Daarnaast hebt u als eigenaar van de grond wel invloed op de ruilverkavelingsprojecten. Het moge duidelijke

lijkt zijn dat hierin mogelijkheden liggen om op termijn tot een lagere kostprijs te komen.

Ontwikkelen eigen mogelijkheden en vaardigheden

Resultaten van vergelijkbare bedrijven kunnen toch nog sterk verschillen. Vaak heeft dit te maken met de vaardigheden van de ondernemer. Vergroten van eigen vaardigheden maakt het mogelijk binnen een gegeven situatie tot betere resultaten te komen. Bewust met de eigen bedrijfsstijl omgaan, eigen sterke en zwakke punten kennen, openstaan voor nieuwe kennis en inzichten zijn daarvoor trefwoorden. Kijk eens bij collega veehouders of neem deel aan studiegroepen.

Conclusies

De kostprijs van melk moet op melkveebedrijven de komende jaren veel meer aandacht krijgen. De ontwikkeling van de melk- en vleesprijzen maakt beheersing van de kosten onvermijdelijk. Door gebruik van een bedrijfseconomische boekhouding krijgt u inzicht in de mogelijkheden op uw bedrijf de kosten te beheersen. Op kleinere bedrijven is het noodzakelijk om vooral de kosten van arbeid te verlagen. Hiervoor kan het nodig zijn om arbeid buiten het eigen bedrijf te gaan inzetten in combinatie met een efficiënter gebruik van arbeid binnen het eigen bedrijf. Ook kan overwogen worden de beschikbare arbeid binnen het bedrijf tot meerwaarde te brengen door het opstarten van goed renderende tweede takken. Naast aandacht voor de arbeidskosten is het ook nodig de overige vaste kosten goed te bewaken. Deze kosten liggen vaak voor een langere periode vast. Bij nieuw- of verbouw moet daarom goed op de investeringen gelet worden. Welke zijn wel en welke zijn niet nodig. Door bedrijfsvergroting zijn in veel gevallen schaalvoordelen te realiseren. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de lagere arbeidskosten op de grotere bedrijven. Aan de andere kant vraagt uitbreiding van het bedrijf momenteel nog steeds om aanzienlijke investeringen in grond en quotum. Per bedrijf zal een afweging gemaakt moeten worden in hoeverre op langere termijn de schaalvoordelen opwegen tegen de extra risico's.